

Розділ перший. Родовід (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ другий. Батько. Мати (І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ третій. Нечуєва мала батьківщина: Корсунщина, Стеблів (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ четвертий. Дитинство (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ п'ятий. Богуславське духовне училище (І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ шостий. Семінарія. Духовна академія (І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ сьомий. Педагог (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ восьмий. Жінки. Кохання (І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ дев'ятий. Ідеал Тараса Шевченка (О. Терещенко)
Розділ десятий. Український прозаїк (І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ одинадцятий. Фольклорист. Етнограф (О. Терещенко)
Розділ дванадцятий. Цензура. Жандармерія (О. Терещенко)
Розділ тринадцятий. Перекладач Біблії. Укладач українського словника (О. Терещенко)
Розділ чотирнадцятий. Підручникотворення (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ п'ятнадцятий. Ідейне коло. Громадівці (О. Терещенко, І. Коляда)
Розділ шістнадцятий. Ювілеї (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ сімнадцятий. На схилі літ (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ вісімнадцятий. Останні дні. Вічність (В. Ткаченко, І. Коляда, О. Терещенко)
Розділ дев'ятнадцятий. Скарбничий пам'яті Нечуя. Сергій Хаврус (В. Ткаченко, О. Терещенко)
Післямова
Джерела. Література
Іменний покажчик
Покажчик географічних назв

Розділ перший РОДОВІД

Отець мій... був свідченням
в Сербії, де був свідченням
і мій дід, і прадід.

І С. Нечук-Левизький
«Життя Івана Левизького
(Нечу)», написана ним самим

У містечку Сербії колишнього Київського повіту Київської губернії (нині Корсунь-Шевченківського району Черкаської області) в сім'ї свідчення 25 (13) листопада 1838 року народився Іван Семенович Нечук-Левизький (про це свідчить запис у метричній книжці церкви Преображення Господнього в Сербії) [1].

Іван, як зазначає академік С. Сфронтов у своїй монографії «Іван Левизький Нечук», «був найстаршим з дітей у родині сербійського свідчення Семени Степановича Левизького. Рід Левизьких — давній духовний рід, якого кілька поколінь одбували сповсю службу в тому-ж таки Сербії, звичайний родинами переканями та ставовими традиціями з того часу, коли в Україні все духовництво було ще виборне і коли це виборне духовництво в побуті свого життя кілька разів не ривалося від народу, хіба що прикметами більшої «одрукції», та й то не завжди» [79, с. 8].

В автобіографії «Життя Івана Левизького (Нечу)» Іван Семенович щодо свого родового походження каже: «Отець мій, Семин Степанович Левизький, був свідченням в Сербії, де був свідченням і мій дід, і прадід. У грамоті на чин свідчення мій прадід записаний як Левизький, а Левизькович, як мені розказували батьки, керуючись тим, що власне переклад з латинської Leo — як лев, мій прізвище своє прийняв як Левизький, бо тоді це було в моді» [30, с. 7]. Сучасний канадський літературознавець, професор Торонтського університету М. Тарнавський виступає як одну версію мого прізвища: «1798 р. відбулося кроваве повстання проти поляків і католіків, яке увійшло в історію під назвою Кошицького, було задушено Барською конфедерацією, поклявшись об'єктивності ділами відчувати у Польщі російської влади. Після другого поділу Польщі 1793 р. Сербія і цілі Правобережжя України змінили до складу Російської імперії. На той час настоятелем церкви святого Миколая був уже Іоанніс син Петра, якому парафія дісталася завдяки підтримці пастири. На парафію, без сумніву, впливало панетцове рішення зміняти прізвище Левизького, яке звучало по-чужинськи й дракостратично, на щось по-польськи, на білий світський Левизький... Показовим зміну прізвища тодішнього "модом", Нечук номінається прізвищем, що це була навмисна спроба українізувати фонетично чужинське прізвище. Якщо Нечук цього соромився, то мій ба про цей факт угадати не вгадувати. Він достатньо добре знав історію, щоб розуміти контекст ділового рішення. Нечук ніколи не припускав своїх латинських, атеїстично-католицьких і атеїстичних поглядів, тож навмисно соромився того, що його рід бере витони з греко-католицького кліру часів польського панування.

Мокшале, він навіть знав про своє шквітське походження» [134; с. 21].

Сучасній українській дослідницю родоводу писемника Є. Червоткалий у виданні «Студії над життєвим Івана Нечуя-Левицького» уточнює: «крім аркавської гілки роду, відомі ще дві — шквітська і селенська. Якщо про селенську гілку ми знаємо, що її протопиства походять з аркавської гілки, то про шквітську ми не можемо це гілком припускати. Враховуючи, що наприкінці XVIII — на початку XIX століття в Стеблени фіксуються кілька родин шляхтичів Леонтовичів, можнамо припустити, що протопиствам всіх стебленських Леонтовичів і Леонцівих був не о. Іван, а скоріше його батько» [132; с. 10].

Церковна гілка роду розпочалась в середині XVIII століття. Саме тоді пращадці Івана Нечуя — о. Іоанн одружився, мабуть в 1742 році соціального статусу — особи духовного стану, ставши настоятелем церкви Св. Миколая в Стеблені, — що і визначило, а в окремих випадках істотно вплинуло на долю більшості представників цього роду аж до повалення Російської імперії [132; с. 10].

У стебленській пароді, котрої роду в'їтеро Левицьких стали священниками, одні — дочкою, троє пращадки вчителами. Усі це відомо вислідиться в повітці «церковній рід» [132; с. 10].

Мати писемника також був зі священницької сім'ї. Але, як зазначає Іван Семесювич, походила з козацького роду: «Мати моя, Анна Луківна, з дому Третівських, була родом з Лебедівського павлівського монастиря, Чатварівського повіту. Мій дід, Лукаш Третівський, був простий козак, родом з Полтавщини, і зайшов відтіля в Кайшівку зі своїм братом. Вони встановили священниками, і мій дід дав собі шквітське

прізвище Третівський, а брат його назвав себе Козацько-шквітським. Мій дід оженився в Журівці з дочкою козацького мужика Гуметового і був священником в Лебедівському павлівському монастирі. В селях Лебедівці, Журівці та Матусові є й тепер багато моїх родичів, яростиє селені» [30; с. 8].

У 1796 році, після присвячення стебленських пародій трого-католіцького обряду до православної (1794), на пародії св. Миколая були: настоятель священик Петро Левицький (нар. близько 1748 року), дячок Третівський Леонидий (нар. близько 1785 року) та псаломщик Антон Левицький (нар. близько 1761 року). З них саме о. Петро є пращадом Івана Нечуя-Левицького [132; с. 13].

Наприкінці XVIII — на початку XIX століття на Закарпатті з'явився з родиною шляхтич Роман Левицький. За припущенням українського дослідника Є. Червоткалий, він був родичем о. Іоанна та Петра. Підтвердженням цього є той факт, що коли 7 лютого 1810 року в церкві Преображення Господнього відбулося таїнство вігчання Анни, дочки о. Петра, з Андрієм, сином шляхтича Жуковського, Роман Левицький записаний другим поручителем, тобто одним із тих, кого зараз прийнято називати свідками, а тоді в пароді — друзями. Поручителі ставили підписи в метричній книжці й тим самим підтверджували вігчальний акт, а також брали участь у деревній вігчанні. У богослужбовій літературі їхні обов'язки порівнюють із обов'язками хрещених батьків; оскільки поручителі брали на себе обов'язок духовного погляду створення сім'ї, вони обов'язково мали бути вірними і водородженними людьми [132; с. 19].

На змні XVIII-XIX століть, і ще до закриття церкви Св. Миколая у 1803 році (лінійка в Стеблені

починає діяти лише церква Преображення Господнього, оскільки 1794 року церква Св. Миколая згоріла, і церковну службу для мешканців Заросся виконував у церкві Преображення Господнього о. Петро Левенцький), рід Левенцьких репрезентували дві, а може, й три родини — згаданих вище настоятеля, дочка і паланіра. Північні родини Левенцькі зі Стеблеви в кожному поколінні були за структурою матріах сім'ями, тобто з ними доживали віку різні брати та дачі родині. Проте кожного покоління одна свідчанська родина продовжувала рід у Стеблеві. Така ситуація змінилася зружешем після 1803 року соціальної війни, яку найманці Левенцькі: свочатку настоятеля церкви Св. Миколая, згодом другі свочанки на дяківській посаді церкви Преображення Господнього, карентні — настоятелі церкви Преображення Господнього. Чоловіки, які не отримували батьківської посади, мали шукати долі в інших соціальних групах (селяни Дем'ян Левенцький) або в інших краях (Петро Стефанів, Іван Семенов Левенцькі) [132; с. 10].

Соціальний статус протопаста цього роду очевидний: важливо, він був шляхетським; про це свідчать як свідчанські долі о. Іоанна, так і шляхетські гілки роду — Левенцькі та Леонтовичі. Натомість соціальні пріоритети цієї родини не були однозначними. У церковній гілці Левенцькі згадалися як пріоритети в соціальних зв'язках членів роду селянській, шляхетській і церковній світлі. Важливий вплив на соціальну орієнтацію родини справили дружини Левенцьких-свочанків [132; с. 10].

Існує версія, що дружина о. Петра Меланія походила з селянського роду. Саме такій висновок робить С. Червотракий на основі архівних матеріалів про зняття о. Петра за парафію Св. Миколая, у якій він

здобув первість світ звання ієреї (ієреї св. ратушній ієрархії парафії). Крім того вказом чинили с одруження його сина-свочанка з селянкою. О. Стефан, син о. Петра, одружився з Свфросенією Васильовною Корнішю — дочкою стеблівського селянина [132; с. 12].

З наступного покоління соціальні пріоритети дещо змінилися: о. Самсон (батько І. Неучу-Левенцького), син о. Стефана, одружився з дочкою свочанка Алевком Лук'янівною Трезівською, батько якої працював у жіночому Лебедівському монастирі [134; с. 22].

Брат воякиняка, о. Аверосій, одружився з дочкою свочанка Олександром Митайовою Татаровою. Однак і тут селянський світ сказав своє слово: Аверосій Трезівський по матері був з селен Давидівкіс, а протопастом церковного роду Татарових був, можливо, селянин Татаренко, обраний громадою за кандидата на настоятельство. Однак зміна в соціальних пріоритетах усе ж відбулась і, очевидно, її треба пов'язувати з прунтованими студіями, які стали необхідною умовою для руководження у свочанки (у XVIII столітті вистачило і навчання у батька-свочанка) та пов'язаним з ними прискореним формуванням елітарної свідомості в церковних родинях. Особливо чітко відчуження старосвітського життя помітився на першочільних хрещених батьків і поручителів, та, відповідно, на участі Левенцьких у цих ролях у шлюбних та хрещених стеблівців [132; с. 12].

На основі архівних матеріалів дослідник С. Червотракий запропонував і орієнтовану стратифікацію між пріоритетними соціальними орієнтаціями свочанків та Кав'яцької інтелігенції, хоча запропоноване дугування не можна розглядати як домінуюче (очевидно, ситуація в кожній парафії мала свої особливості).

Кваса старосвітських часів (тобто часів самоврядування селянських громад) — дата смерті останнього священика в роду, який був рукопокладений ще у XVIII столітті.

Період князівського пріоритету — перші третина XIX століття, очевидно, закінчується, коли починається імперська реакція на польські повстання 1830–1831 років і, особливо, декларація правобережної знаті внаслідок спроб російської адміністрації з кінця XVIII століття примусити знатну козацьку Речі Посполитої ввійти до одного чи кількох станів, що існували тоді в Російській імперії. Це змусило правобережних польських князів підтвердити свою належність до князівського стану.

З середини 1840-х років розпочинається новий етап становлення елітарної свідомості, пов'язаний зі апативною реформою в Російській православної церкві (1843–1844), коли всі православні священно- та церковнослужителі набули, по суті, статусу держслужбовців, почали отримувати державну платню.

Враховуючи можливий вплив таких потужних факторів, як польські повстання та штатна реформа, розглянуті тенденції елітаритетних соціальних орієнтацій одного роду напевно чи є надто відірваними від загальностанових процесів. У творчості Івана Семеновича природним видіється спільне бажання зберегти хоча б на папері картини старих часів (зокрема, біль від неможливості повернутися додому) як репрезентанта наступної генерації Лемківців. Невідомо, чи, відірваний від рідного краю, тасав у грудні 1880 року з Кавказу в дісті до Павла Жатецького «Тепер я скінчив повість "Старі батюшка та матушка"». Повість чимала, на 45 листів. Мені скотілось обмалювати бат старого, а потім і молодого духовенства,

і я попередив став на останніх вибраних громадами батюшка. Вони тишіні, а найбільше матушки, і їх бат орієнтований, і вже діло макуваного часу: тим-то мені і скотілось зберегти картини того бату» [30: с. 282].

Коли б знався тільки про Івана Печур-Левинського, можна було б стверджувати, що то тільки рефлексія писемницького класика. Однак з'явився тоді ще тільки Печурені «Старосвітські батюшки і матушки», але й «Либорица» (роман-трилогія, виданий 1886 року) Анатолія Свєдницького. «Йдеться про рефлексію тілого покоління відірваних від себе чи своєю поруйнованих родових гнізд священничих синів», — такою висновок робить дослідник Є. Чернишкін [13]: с. 13).

Отже, Іоанн пародія Петра, Петро пародія Степана, Степан пародія Симонов (Симон), а Симон пародія Івана Семеновича Левинського, себто живого Печур.

Також членом, рід І. Печур-Левинського має ставати коріння на просторах Пероска. Походження з давніх князівського, козацького та священницького родів відкинуто на світотзад, освіту майбутнього письменника. Іррадію «продуктом цієї есміаційної діястії», він відмовився від продовження її церковної гілки, хоч і був найстаршим сином. Це спровокувало конфлікт, що виявився у стосунках із родичами внаслідок усього життя Івана Семеновича, який, ставши світським лицарем, своє релігійне життя зводив лише до сімейного вола.